

ПАПИРИ ОД ВРИЈЕДНОСТИ И ЛЕГИТИМАЦИОНИ ПАПИРИ

Др Бранко Мораит*

***Сажетак:** Једностраном изјавом воље, као једностраним правним послом, једно лице може створити себи искључиво обавезу, а не и право према трећем. Један од дозвољених и законом уређених облика стварања обавезе једностраном изјавом воље је издавање посебних писмених исправа, папира од вриједности (хартија од вријености, вриједносних папира). У раду су изложени законски услови и претпоставке под којима се једна писмена исправа квалификује као папир од вриједности и разликује од сличних писмених исправа и знакова.*

***Кључне ријечи:** хартије (папири) од вриједности, легитимациони папири, легитимациони знаци.*

1. ПОЈАМ И БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ ВРИЈЕДНОСНИХ ПАПИРА

Папири или хартије од вриједности су једностране изјаве воље и посебан извор облигација (облигационих односа). У члану 234 Закона о облигационим односима одређен је општи појам вриједносног папира слjedeћим ријечима:

„Хартија од вредности је писмена исправа којом се њен

* Редовни професор Правног факултета у Бањој Луци, судија суда Босне и Херцеговине.

издавалац обавезује да испуни обавезу уписану на тој исправи њеном законитом имаоцу“.

У вриједносном папиру једнострана изјава воље даје се писмено, на папиру. Стога се каже да је папир од вриједности писмена исправа у којој њен издавалац изјављује своју обавезу да ће испунити облигациону радњу која је означена као његова обавеза на папиру. Код овог извора облигација наглашена је форма или облик обавезивања дужника, јер изјава производи облигационо-правно дејство стварања облигационо-правног односа само ако је материјализована у писменој форми. Поред облика и садржај изјаве је строго формалан, тј. прописан. Да би једна писмена изјава била призната за вриједносни папир и створила облигациони однос, мора садржавати све потребне, законом прописане састојке или битне елементе.

Ти битни елементи вриједносног папира су:

- назнака којој врсти папира од вриједности припада конкретни папир или изјава;
- подаци или генералије издаваоца (дужника) папира од вриједности;
- генералије лица на које папир од вриједности гласи (повјериоца);
- тачно означену обавезу издаваоца;
- мјесто и датум издавања (за папире који се издају у серији и серијски број); и
- потпис издаваоца.

Ови битни елементи су општи и мора их садржавати свака исправа која има правну природу папира од вриједности. Разумљиво да се специјалним законима могу додати и други, посебни битни елементи који ће имати правно-релевантан значај само за поједине врсте вриједносних папира. Ми ћемо наше излагање усмјерити на облигационоправне папире од вриједности.

Под овом категоријом подводе се вриједносни папире у којима је обавеза издаваоца одређена тако да се састоји од исплате новчане суме која је означена на папиру.

Постоје и друге категорије вриједносних папира: привредно-правни, у којима је уписана обавеза на предају робе; стварно-правни вриједносни папири на којима је обавеза на предају ствари (зложница), као и вриједносни папири који дају право на ућешће (акције, дионице). Према својим функцијама, ефикасности и заштићености као најсавршенији вриједносни папири сматрају се облигационоправни папири од вриједности.

2. ПРАВНА ПРИРОДА И ФУНКЦИЈЕ ВРИЈЕДНОСНИХ ПАПИРА

Вриједносни папири нису обичне писмене исправе које се срећу у правном саобраћају уопште. Вриједносни папири су такве писмене исправе које саме по себи представљају облигацију или облигационоправну обавезу. За разлику од сличних исправа, оне се карактеришу по томе што је у њима уписана обавеза, док је, нпр. у папирном новцу уписана имовинска вриједност. Према истом критерију они се разликују од таксених марака. Поред тога, вриједносни папири немају функцију какву имају доказне исправе, као најраширенији облик исправа у правном промету. Јер, доказна исправа, каква је нпр. признаница, служи само олакшавању доказивања да је неки дужник измирио свој дуг, али из признанице не могу извирати никаква права. У случају загубљења признанице, могуће је реконструктивно доказивање њеног садржаја разним, другим доказним средствима. Тако нешто је код папира од вриједности немогуће! Произлази да доказна исправа нема значаја ни за настанак, ни за вршење, нити за преношење права, што је сасвим супротно од многоструких функција које вриједносни папири, у овом смислу, имају. Надаље, писмена форма облигационоправног уговора (форма *ad solemnitatem*) значајна је и пресудна за настанак облигационог права - тражбине за уговараче, али није значајна за пренос или вршење облигационог права из уговора, док је за тражбину из вриједносног папира и за њене трансакције пресудна.

Најзад, вриједносни папири имају далеко већи значај, с обзиром на своје вишеструке функције, од легитимационих папира (и легитимационих знакова) који служе пукој идентификацији носиоца неког права заснованог неким правним послом. У важније легитимационе папире спадају полиса осигурања, кредитна картица и ваучер, и на њих се примјењују одговарајуће одредбе ЗОО (члан 257), иако нису вриједносни папири.¹

У свакидашњем правном саобраћају вриједносним папирима обично претходи неки правни посао (нпр.: уговор о кредиту или уговор о транспорту). Стварна подлога вриједносних папира састоји се од обезбјеђења кредита или робног промета, а могу се јављати и као безготовинско платежно средство. Међутим, када дође до издавања вриједносног папира, онда је претходно правно обавезивање ирелевантно. Вриједносни папир је сам по себи и независно од неког, тзв. Основног - правног посла, извор и основ обавезе дужника (издаваоца папира). Повјерилац, који је означен на папиру, за разлику од свих других извора облигација, овдје није обавезан да доказује поријекло и основ свог субјективног облигационог права-тражбине. Њему је довољно да посједује вриједносни папир, и да, без икаквих даљих процедура може, реализовати своје право из папира. Наравно да папир, комад хартије, сам по себи не представља никакву нарочиту вриједност. Али у нераздвојној симбиози са уписаним правом, он представља савршен инструмент реализације облигационог, тражбеног права. Облигационоправни папири од вриједности убрзавају и олакшавају реализацију и промет права.

3. КАРАКТЕРИСТИКЕ И ПОДЈЕЛА ВРИЈЕДНОСНИХ ПАПИРА

Карактеристике папира од вриједности су:

- Папири од вриједности су строго формалне писмене исправе. Све што папир мора по закону да садржи (битне елементе) уписује

¹ Велимировић, Михајло: Банкарски послови и хартије од вриједности, Београд, 1996, стр. 65.

се на папир. Све радње и промјене које спадају у трансакције и манипулације папиром убиљежавају се на папиру. Због свега тога вриједносни папири су формалне једностране изјаве воље. Пошто писмена форма има пресудан значај за правну ваљаност и правно дејство, за највише коришћене вриједносне папире као, што су мјеница и чек, израђују се посебни формулари који садрже шему и назнаку свих потребних битних елемената.

- Између папира и права постоји најтјешња, нераскидива повезаност. Срасли су право на папир и право из папира и обично су концентрисани у руци законитог имаоца. Реализација права из папира није могућа без посједовања папира. Стога се ова особина папира назива начело инкорпорације. Значи да је право из папира утјеловљено (*in corpore*) у папиру. Ко нема право на папир, нема ни могућност од кога захтијевати испуњење обавезе која проистиче за законитог имаоца правом из папира.

- Да би служили својој друштвеној и правној сврси, апсолутном повјерењу и сигурности грађана у промет права, вриједносни папири су апстрактне облигације. Из папира се не може сазнати који је основ обавезивања издаваоца вриједносног папира. Ми не знамо разлог, правни разлог (*causa*), зашто се издавалац папира безусловно обавезао законитом имаоцу папира на исплату назначене суме новца на папиру. Истраживање и доказивање основа, па чак и транспарентност основа обавезивања, угушило би ефикасност, функционалност вриједносног папира. Када издавалац креира папир и у њему се означи, он је по закону дужник, а сам папир постаје основа повјериоачевог тражбеног права.

Основна подјела вриједносних папира врши се према означавању личности повјериоца, тј. онога на којег папир гласи. Тако се на вриједносном папиру може означити да гласи на доносиоца. Папир може да гласи на име, или да гласи по наредби. То је од значаја за вршење права. Тако, код папира на доносиоца свако ко има папир у руци сматра се његовим законитим имаоцем, без даљњег. Кад папир гласи на име, значи да само оно лице чије име је уписано на папиру може да захтијева реализацију права из

папира. Ако је папир по наредби, тада је повјерилац лице на чије име папир гласи или лице на које је он, својом наредбом, пренио своје право из папира и то уписао на полеђини папира. Без обзира о којем папиру је ријеч с обзиром на класификацију, све њих, у крајњој линији обједињује тзв. начело презентације. Ово начело произилази из начела инкорпорације и значи да се реализација права из папира (исплата своте новца) може извршити тек када законити ималац поднесе папир (презентира) његовом издаваоцу.

4. НАСТАНАК И СУБЈЕКТИ ОБЛИГАЦИЈЕ ИЗ ВРИЈЕДНОСНОГ ПАПИРА

Као што је познато из предавања о општим темама облигационих односа, вријеме настанка облигације је важно. Од момента настанка облигације теку рокови испуњења и застарјелости потраживања. За вриједносне папире је карактеристично да без креирања папира неће бити ни формирања облигације. Раније смо видјели да Закон дозвољава формирање облигације у сваком облику. Код облигација из вриједносних папира нужно је креирати папир да би облигација настала. Издавалац креира папир под строгим законским претпоставкама.

Познато је да облигациони однос, као сваки однос, мора имати двије стране које се, једна наспрам друге, односе као повјерилац и дужник. Полазећи и од специфицираног начина настанка обавезе из вриједносних папира, с једне стране, и нужности да се двије стране сучеле и повежу у однос, битно је питање када ће се сматрати да се то десило. Као што знамо, моменат закључења уговора је пријем изјаве о прихвату понуде. Када би се оваква, тзв. „уговорна теорија“ прихватила, рушила би се функционалност вриједносних папира и начело апстрактности, као пресудно за њихову негоцијабилност.² Супротно од тзв. „уговорне теорије“, постоји и друга, која се надовезује на схватање које је прихваћено у Закону, да је вриједносни папир једнострана изјава воље. То је „теорија креације“. Према овом схватању, обавеза издаваоца

² *Ibid.*, стр. 65.

(трасанта) настаје у моменту издавања. А то је моменат када је издавалац (трасант) ставио свој потпис на папир. У том моменту је издавалац изјавио вољу креиравши правни посао и засновавши своју обавезу, без обзира на то да ли је исправа „пуштена“ у правни промет. Теорија креације прихваћена је у југословенском мјеничном праву кроз Закон о мјеници (1946) који је посебан пропис у односу на Закон о облигационим односима (1978) као општи пропис.³ „Теорија емисије“ објашњава тренутак заснивања облигационог односа издавањем вриједносних папира, тако што обавеза настаје њеним емитовањем у правни промет. Није довољно само креирање (издавање) папира, а није ни неопходно да папир дође у руке повјериоца, тј. законитог имаоца, као што то заговара „уговорна теорија“. Ову теорију ЗОО експлицитно подржава одредбом члана 237: „Обавеза из хартије од вриједности настаје у тренутку када издавалац хартију од вриједности преда њеном кориснику.“⁴

„Теорија емисије“ је допуњена помоћном „теоријом савјесног прибавиоца“ ради објашњења перфектности папира на доносиоца. Наиме, савјесни прибавилац папира на доносиоца, према законској презумпцији, сматра се његовим законитим имаоцем, без обзира што му папир није уручен или предан од стране издаваоца.

Издавалац (дужник) из вриједносног папира може бити свако пословно способно лице. За сваки поједини вриједносни папир *lex specialis*-ом ближе су одређена лица која могу бити издаваоци.

Корисник (законити ималац) папира од вриједности је повјерилац. Својство повјериоца корисник стиче када дође у посјед вриједносног папира. Законити ималац папира од вриједности на доносиоца је сваки његов доносилац. Лице које посједује и презентира папир на доносиоца сматра се повјериоцем, без даљег испитивања. Законити ималац папира од вриједности на име је лице чије је име уписано на папиру као име корисника. Због тога што издавалац преузима директну (лат. *rectus* = директан, непосредан) обавезу према кориснику, а не према ма ком трећем лицу, ови

³ *Ibid.*, стр. 66.

⁴ *Ibid.*, стр. 67.

папири се још називају и ректа папири. Законити ималац права из папира по наредби је лице на чије име папир гласи, али и свако друго лице на које је пренио право из папира својом једностраном изјавом воље (наредбом).

5. ПРЕНОС ВРИЈЕДНОСНИХ ПАПИРА

Преносивост папира од вриједности је њихово вриједно својство. Најлакша и најсигурнија прометљивост везује се за папире на доносиоца, а најслабији степен негоцијабилности веже се за папире на име. Зависно од тога које лице је законити ималац, папири посједују већи или мањи степен негоцијабилности.

Папири на доносиоца преносе се предајом папира „из руке у руку“. Већ самом предајом друго лице постаје законити ималац папира на доносиоца. Тиме стиче и право на папир и право на реализацију – тј. право из папира. Поред највећег степена прометљивости, ови папири на доносиоца имају и једну слабост која се састоји од могућности губитка папира, која повлачи за собом и губитак права из папира.

Папири на име преносе се цесијом. Цесиони уговор, којим се преноси папир на име, строго је формалан. Начело писмености налаже да се и овај пренос убиљежи на папир. Пренос цесијом врши се тако што се на папир упише име цесионара и потпис цедента испод сопствене изјаве о уступању права на папир и права из папира новом кориснику. Таква изјава нпр. гласи: „Уступам право из овог папира Митру Митровићу. Перо Перовић.“ Да би цесиони уговор произвео пуно правно дејство цесије, нужна је денунцијација, тј. писмено обавјештење дужника, издаваоца папира. Цедент (преносилац) одговара цесионару (прибавиоцу или новом кориснику, новом законитом имаоцу) за пуноважност цедираног папира и уступљеног права. Папири на име су, због овог свог начина преношења који у извјесном смислу успорава промет, по степену негоцијабилности - најнесавршенији вриједносни папири. Законитост преноса доказује се непрекинутим низом цесија.

Папири по наредби преносе се индосирањем. Индосант је

досадашњи законити ималац папира по наредби. Индосатар је нови законити ималац вриједносног папира. Индосамент је изјава индосанта која се билежи на полеђини папира (тал. *in doso* = на полеђини). Да би индосамент произвео дејство преноса према издаваоцу, овај се мора писмено обавијестити. Индосамент може бити: пуни, бјанко и на доносиоца. Пуни индосамент је изјава (клаузула) о преносу која садржи: пуно име (назив) индосатара, потпис индосанта, мјесто, датум и друге податке. (нпр.: „Умјесто мени, платите Пери Перовићу или по његовој наредби. Марко Марковић.“). Из примјера произилази да је индосатар у могућности да даље, индосирањем, преноси папир од вриједности. Бјанко или бланко (бијели) индосамент садржи само потпис индосанта. Индосамент на доносиоца садржи, умјесто имена индосатара, клаузулу: „платити доносиоцу“.

Папири по наредби су, по степену негоцијабилности, блиски папирима на доносиоца (у које се могу и трансформисати помоћу бланко индосамента или клаузулом „на доносиоца“). Због високог степена сигурности и немогућности да падну у „погрешне руке“, блиски су папирима на име. Забрана даљег преноса папира на име врши се уписивањем на полеђину наредбе (клаузуле) „не по наредби“, од стране било издаваоца или индосанта.

6. ПРОМЈЕНЕ ВРИЈЕДНОСНИХ ПАПИРА

Издавалац вриједносног папира може, по захтјеву и на трошак имаоца, папир на име измијенити у папир на доносиоца или у папир по наредби. Ова операција се назива конверзија. Папир од вриједности на доносиоца или по наредби може издавалац претворити у папир на име. Ова трансформација се назива винкулација. Винкулацијом се негоцијабилност папира смањује, а конверзијом повећава. Ималац може папир по наредби пренијети на доносиоца; папир од вриједности на име може се пренијети само на одређено, именовано лице, а папир на доносиоца може се индосирати. Ималац може од издаваоца захтијевати да му сједини

папире од вриједности издате у серији у један (или више папира од вриједности) или да један папир веће вриједности подијели у низ папира мање вриједности.

У промјене папира од вриједности можемо сврстати и замјену оштећеног папира од вриједности. Замјена се врши на захтјев имаоца, уколико је папир у толикој мјери оштећен да више није подобан за промет, али се његова истинитост и садржај могу тачно утврдити. Ималац тада има право захтијевати издавање новог папира исте номиналне вриједности. Ималац је тада дужан вратити издаваоцу оштећени папир и накнадити му трошкове замјене.

7. РЕАЛИЗАЦИЈА ПРАВА ИЗ ПАПИРА

Испуњење обавезе из вриједносног папира може захтијевати само законити ималац папира (корисник), или од њега овлашћено лице. Остваривање, реализација права из папира, састоји се од захтијевања испуњења обавезе (исплата дуга) која је инкорпорисана у папиру од вриједности. Процедура остварења права из папира започиње подношењем, презентацијом вриједносног папира од стране законитог имаоца издаваоцу папира. Повјерилац „долази“, „иде“ по своје потраживање. Обавеза из вриједносног папира гаси се испуњењем, исплатом дуга од стране издаваоца законитом имаоцу. Сједињењем (конфузијом) престаје потраживање из папира од вриједности. Овај начин гашења облигације јавиће се у случају када издаваоцу припадне право на папир.

Папири на доносиоца гасе се исплатом подносиоцу и онда ако је он само фактички посједник права на папир, уколико је исплату извршио савјесни дужник. Издавалац (дужник) мора одбити исплату уколико, према околностима, зна или мора знати, да доносилац није законити ималац или од њега овлашћено лице. Уколико би, упркос свему, исплатио, одговараће за штету која усљед тог несавјесног поступка настане законитом имаоцу. Исплата папира од вриједности неће бити пуноважна ни ако је забрањена од стране надлежног органа или је издавалац поступао несавјесно, јер је знао или је, према околностима, могао знати да је покренут

поступак амортизације или поништења вриједносног папира. Исплата камате и других приноса, по исплати главнице, независни су од главнице и морају бити посебно убиљежени (купони).

Приговори који се тичу испуњења обавезе могу да потичу од издаваоца. Издавалац може имаоцу папира истаћи објективне или субјективне приговоре. Објективни приговори су они који се тичу стања права из папира и састоје се од тога што је вриједносни папир фалсификован, или нису истекли рокови за наплату или се нису стекли услови за исплату. Субјективни приговори се односе на личност имаоца папира. Међу ове спадају: приговор компензације, приговор незаконитости стицања папира и приговор непостојања овлашћења (пуномоћи). Само против првог имаоца папира издавалац може истаћи приговор непостојања каузе, тј. основног правног посла, и то само ако такав недостатак и у основном правном послу постоји. Према сваком потоњем законитом стицаоцу папира овај приговор није правно релевантан, јер се права потоњих стицалаца вуку из самог закона (*ipso iure*) и из законитости и правилности процедуре стицања (преноса) вриједносног папира (нпр. папир на име не може се законито стећи простом предајом). Према каснијем стицаоцу приговор недостатка каузе основног посла има изузетно малу могућност да успије и то само тада ако је идносатар или цесионар или нови доносилац био несавјестан, тј. знао је или је морао знати да постоје разлози због којих му претходник преноси такав инвалидан папир. Тај се инвалидни разлог на страни преносиоца састоји у намјери изигравања закона, тј. избјегавању приговора од имаоца папира.

8. АМОРТИЗАЦИЈА ВРИЈЕДНОСНОГ ПАПИРА

Уништени папир од вриједности, у правилу, не може бити замијењен новим. Према строгим правилима која важе за вриједносне папире, губитак папира повлачи за собом и губитак права. Амортизација је законом уређени поступак који служи да би законити ималац папира, изузетно, избјегао погубне последице губитка папира. Амортизација је један од судских

ванпарничних поступака, на крају којег судија може донијети рјешење које амортизује нестали (изгубљени, уништени или украдени) вриједносни папир. Покретач амортизационог ванпарничног судског поступка је законити ималац коме је нестао вриједносни папир. У току поступка он доказује на суду садржај папира и околности из којих суд може да спозна да је покретач амортизационог поступка заиста лице које је било његов законити ималац. Суд позива и издаваоца папира да потврди издавање таквог папира, на који се странка у поступку позива. Ако се и ова чињеница позитивно утврди, суд објављује оглас у коме одређује рок до којег сваки грађанин или правно лице може суду дати обавјештење о несталом папиру. Ако овај рок за пријављивање несталог папира суду безуспјешно истекне, суд ће донијети рјешење о поништењу несталог вриједносног папира. Ово рјешење ће имати функцију као и нестали папир, али га неће замијенити. Замјена је само могућа од стране издаваоца који може да стари папир замијени издавањем новог папира.

9. ЗАСТАРЈЕЛОСТ ПРАВА ИЗ ВРИЈЕДНОСНОГ ПАПИРА

Потраживања из вриједносних папира застаријевају у општем застарном року од 5 година, уколико посебним прописима (*lex specialis*) нису одређени другачији рокови. За вриједносне папире којима је одређен рок доспјелости, застарјелост почиње тећи првог дана након доспјелости. Уколико рок није одређен, позив имаоца папира издаваоцу произвешће дејство рока доспјелости.

10. ЛЕГИТИМАЦИОНИ ПАПИРИ И ЛЕГИТИМАЦИОНИ ЗНАЦИ

10.1. Легитимациони папири

Легитимациони папир је исправа која садржи обавезу његовог издаваоца, али у којој није означен корисник, тј. повјерилац.

Према овоме својству, легитимациони папири најсличнији су вриједносним папирима на доносиоца. Теоријски посматрано, легитимациони папири нису, према својој правној природи, вриједносни папири. Закон о облигационим односима је, из практичних разлога, предвидио да се на легитимационе папире сходно примјењују његове одредбе којима се уређују вриједносни папири. Принципијелна разлика између вриједносних и легитимационих папира је у томе што легитимациони нису намијењени промету. Њихова негоцијабилност је закржљала, по чему нису сродни вриједносним папирима на доносиоца, с којима се, иначе, у смислу лакоће идентификације имаоца, могу упоређивати. У погледу преношења они су тијесно повезани са основним послом у чијој су функцији и креирани и издати. Пошто служе легитимисању повјериоца, носиоца права потраживања, то се и њихов пренос, уколико је посебним прописом дозвољен, може обављати једино цесијом.

Принцип или начело инкорпорације није пресудан код легитимационих папира. Они су доказ о томе ко је њихов корисник, који, у начелу, издавалац може обарати. Осим тога, изгубљени легитимациони папир не значи да ће повјерилац изгубити и право које произилази из неког, основног правног посла (уговора) који је послужио као основица за издавање легитимационог папира. Постојање основног правног посла с којим је повезан легитимациони папир корисник може доказивати свим правно дозвољеним доказним средствима. Под легитимационим папирима Закон подразумијева : жељезничке, позоришне и друге карте (улазнице), бонове и сличне исправе.

У пословној пракси највише су се афирмисали легитимациони папири који служе као доказ да је њихов корисник овлашћен да захтијева од одређених лица испоруку робе или услуге. Такви легитимациони папири су: полиса осигурања, кредитна карта и ваучер. Полиса осигурања је писмена исправа коју осигуравач издаје приликом закључења уговора о осигурању и представља специјалну форму самог уговора о осигурању. Њена правна

природа је дуалистички схваћена. Пошто она може да се преноси, јер она може да гласи на име или по наредби, једни сматрају да она јесте вриједносни папир ако садржи и све битне елементе. Према другима, чије се схватање сматра преовлађујућим, полиса није вриједносни папир, јер, иако се преноси као папир од вриједности, у полиси осигурања није инкорпорисано неко право које је независно од уговора о осигурању.⁵ Полиса осигурања не почива на начелу апстрактности, јер је каузална исправа која садржи каузу правног посла осигурања. Стога је полиса осигурања искључиво писмена исправа којом се доказује својство осигураника и његова овлашћења из уговора о осигурању.⁶

Кредитна карта је исправа на основу које њен ималац (власник) може код одређених продаваца или давалаца услуга захтијевати продају робе или пружање неке услуге, а они су обавезни да му тражену робу предају или услугу изврше. Кредитна карта није вриједносни папир, јер у њој није инкорпорисано неко право. Она служи само за идентификацију власника.⁷

Туристичка упутница (ваучер) је исправа коју издаје туристичка агенција (трасант), којом се она обавезује даваоцу услуга (трасату) на коју је вуче (трасира) да ће му платити услуге које буду пружене доносиоцу ваучера (ремитент).⁸ Туристичка упутница (ваучер) није папир од вриједности, јер у њу није инкорпорисано право туристе на услугу. Она је легитимациони папир који гласи на име одређеног лица или на одређену групу туристичких путника. Уколико би се догодио губитак или уништење ваучера, може се добити уговорена услуга, ако се на други начин докаже право туристе на уговорену услугу из основног посла (нпр. уговора о алотману).⁹

⁵ *Ibid.*, стр. 214.

⁶ *Ibid.*, стр. 215.

⁷ *Ibid.*, стр. 217.

⁸ *Ibid.*, стр. 220.

⁹ *Ibid.*, стр. 221.

10.2. Легитимациони знаци

За разлику од легитимационих папира, легитимациони знаци су још више, према својој правној природи и практичном значењу, удаљени од вриједносних папира. Они имају потпуно редукован садржај, сведен на симбол. Они се састоје обично од комада обликованог материјала (метала, папира и др.). У њима није уписана никаква обавеза, нити је утјеловљено неко право. Знак служи само за означавање корисника какве обавезе. Издавалац легитимационог знака ослобађа се своје обавезе уколико савјесно изврши своју обавезу доносиоцу. За доносиоца вриједи оборива претпоставка да је он повјерилац, односно корисник. У случају спора доносилац мора доказати својство повјериоца или корисниковог овлашћеника.

Повјерилац може, иако је изгубио легитимациони знак, захтијевати испуњење обавезе из основног посла (нпр. предају ствари дату у гардеробу на чување) уколико докаже своје власништво над стварима датим на чување, што је код вриједносних папира незамисливо. У свим осталим питањима која се могу јавити поводом овлашћења која проистичу на основу власништва знака и обавеза издаваоца знака, Закон упућује на утврђивање заједничке воље издаваоца и доносиоца знака и свих релевантних околности случаја.

ЗАКЉУЧАК

Реформа облигационог права у региону Југоисточне Европе потиче расправе о будућем изгледу многих правних института обухваћених одредбама југословенског Закона о облигационим односима из 1978. са каснијим измјенама и допунама. Кроз досадашњи процес реформисања у материју папира од вриједности се није много задирало. Предлажемо будућим законодавцима у Босни и Херцеговини, односно ентитетима, да узму у обзир редефинисан појам хартија од вриједности у Преднацрту Грађанског законика Републике Србије, друга књига,

Облигациони односи, Београд, 2009. година. Одредбом члана 266 наведеног преднацрта редефинисана је одредба члана 237 ЗОО, те гласи: “Хартија од вредности је исправа која садржи одређена права, која њен законити ималац може да оствари према издаваоцу (емитенту), односно према трећем лицу. Права и обавезе из хартије од вредности настају у тренутку када издавалац хартију од вредности преда њеном кориснику, односно када се законити ималац упише у јавни регистар. Права из хартија од вредности могу бити облигациона, својинска и друга стварна права, као и друга утврђена посебним прописима. Хартија од вредности може бити и у форми електронског записа одређеног законом. Одредбе о хартијама од вредности издате у форми писане исправе сходно се примењују и на хартије од вредности у форми електронског записа, ако посебним прописом није друкчије одређено.” Ове интервенције у појму хартија од вриједности су разрађене у осталим одредбама и одјељцима главе поменутог преднацрта о хартијама од вриједности.

Branko Morait, PhD
Full-time professor

SECURITIES AND LEGITIMACY PAPERS

Summary

Person recognized by law is able to create an obligation for itself, not a right against third person, by unilateral statement as unilateral legal transaction. One of legal forms of creating obligation by unilateral statement is issuing of documents (letters), securities. In this paper author considers legal conditions and presumptions for qualifying a document as a securities and for distinguishing it from similar papers and signs.

Key words: *securities, legitimacy papers, legitimacy signs.*